

József Attila

József Attila verseiről pár sort írunk. Kezveletlen, ragaszkodó, szomorú, biztató sorokat. Alig leközdíthető kísértés fog el: ne Attiláról, hanem aki áldott volt a proletár asszonyok között: Attila anyjáról, a „mamáról” írjunk. Elragadtatóan és fájdalmasan, bűntudottal, szívzaggató vezekléssel. Van egy vigasztaló látomás a ferencvárosi proletáránya megdicsőítésére: ha szobra lesz egykor József Attilának: József Attila gyermek legyen és mellette magasabb szobor legyen Attila cseléd-anya és hirdesse minden anya, minden proletáránya világfájdalmát. Póczra Borcsa álljon márványban, ahogy fejedelmek állnak cárarrai fehérben, álljon sűrűlőronggyal a kezében, örök munkában, de Attila ne legyen hetyke, fűtőrészt, húszéves, hanem már 33 éves, s már lássa a szárszói tehervonaton a halált és úgy álljon esedve a „mama” előtt és a világ előtt, hogy a világ vacogjon és féljen tőle.

„Aki dudás akar lenni, pokolra kell annak menni, ott kell annak megtanulni, hogyan kell a dudát fújni” — Ezt a titkosértelmű, sámanos varázsú népdalstrófát élete jelmondatául választotta József Attila. Élete jelmondatául, mert hiszen legszebb versei elé választotta, s versei — az élete. Elhatározta, hogy dudás lesz. S ha poklokra kell menni?! Elmegy a poklokra — hogy dudás legyen! Élete pokol volt a szó ijesztő mitikus értelmében. Elkárhozott költő volt s szocialista és proletár létere tudta ezt, vállalta, így választotta, akkor is, amikor a szörnyű való elől menekült mert, a költői kényszer és önkény olyan csillagokig hevítette, hajszolta, olyan fájdalmakig, éhségekig, megaláztatásig, félelmek, agyrémek, emlékek tünde fényei között, olyan egéskig, amelyek túlesnek egy lehetséges élet határain. Éhségek elváltak és életében már magán viselte a megdicsőültek földöntúli mósolyát. Ő is egy „muszáj-Herkules”

volt, de nem bírta az éhséget és a csomaghorást: a testi súlyok alatt szelleme tört össze. Ezek után, a proletár élet szokott poklai után, már túl kellett lépnie, ahogy ő mondta a „mai kocsmán” olyan poklokig, ahol a földi körök már nem vonzanak és nem határoznak. Leszállott a proletár élet legmélyebb kútjaiba, ahogy kereszte a titkot „hogyan kell a dudát fújni” — itt már otthon volt. Vonta a mélység, amelyből jött, amely meghatározta élete kereteit, s amelyből akkor lépett csak ki, amikor fejét a sinekre fektette. Szörnyű szenvedély! Amelyben több a halálvágy, mint kis életcsékek dombjain kapirgálni. Hiszen eljuthatott volna ő is egy íróasztal biztonságot jelentő havi fizetéséig...

„József Attila életének legfontosabb szakában komolyan, hittel és meggyőződéssel igyekezett dialektikus materialista lenni” — írja Sándor Pál. Ebben a korban a költő szöggel űlt szenvedéseinek szikláin éhségei, nyomora nyomasztó bánata fölött csak fűtőrésztett, olykor a kaszaélre gondolt, még biztos lábbal járt-kelt a ferencvárosi sinek között. Ebben a korban verse igazi életformává vált, nem játék és szubjektív kifejezés volt a vers, József Attila ekkor benne élt a tömegben, amelynek csak egy ember-része volt: amit mondott, sűrített kifejezése volt annak amit a benne felolvadt tömegérzés akart kifejezni. A biztos egyensúly, életben és versben, mely sokáig egyenesen tartotta, sokkal később bomlik meg, amikor családások és csapások leverik. — ekkor bukkan fel a forduló történelem torz tükrében egy iszonyú korszak — végkép legyőzik a valóságok, „elcitem képzelt fegyverem mit kovácsoltam harminc évig”. Az értelem és ösztön csatázott benne s végképpen az ösztöneire csak akkor hízta magát, — amikor a való világ, az adott élet helyébe kerülött az emlékelet, amikor a külső világ akusztikája már nem adta vissza az ő hangját. — József At-

tila sok öngyilkossági kísérlete ellenére sem halálvágyas költő, amíg értelme gyeplőzni tudta a tudat alá búvó emlékeknek, pusztító, halálos fenyegetésekkel terhes sokaságát, ekkor szonettek, népdalzerű strófák — mint Ignotus mondja — „intellektualizált népdalok” születtek tolla alatt, derűs volt, bár hallgatag, de okos, mosolygó, fiúsan csúfolódó, bölcs és szeretni való. Csak életének utolsó, már tébolytól tépett idejében jajongott, a régi sebek feledtességükből feltámadtak és eluralták, felszakadtak és a való élet helyett, ezek a felszakadt sérülések éltek az ő életét.

Lássuk végül e nagy költő életét, külső vonalaiban, amelyek az élet belső vonatkozásait meghatározták.

József Attila 1905-ben született, Budapesten. Apja szappanfőző volt, aki két évvel fia születése után kivándorolt. Attila falura került, disznópásztor lett. De tanult is, vizsgázott az elemiiskola osztályaiban. Hétéves korában visszatért Budapestre és kenyérkereső lett. Iskolába menet fát hordott a pékeknek, e munkájáért kapott tőlük karéj kenyeret. Ekkor már megismerkedett a tehénpályaudvarokkal — verseinek mindig visszatérő motívumaival — innen fát csent és hazahordta. Otthona tipikus nagyvárosi proletártérthon. Anyja idegeket, testet őröl munkáival tartotta el Attilát és két idősebb leánygyermekét. „Attila anyja olyan beteg, hogy minden hónapban egyszer beviszik a klinikára. Alig hagyja el a betegágyat, már szalad a munka után. Kora reggeltől késő estig mos éjszaka pedig éttermetek és kávéházaknál sürol. Közben hazaszalad, hazaviszi gyerekeinek vascsoráját, akik otthon gondviselés nélkül nőnek fel és napi egy liter kávéval élnek — hárman”. Németh Andor írja ezt. Attila életének legbensőbb ismerője.

Itt idézhetnénk Anya-verseit egészen addig a szivertépő sikoltásig, amit már Szárszón írt a halál előtt: „Irgalom, édesanyám,

mama, nézd, jaj kész ez a verem is!”

Es itt talán be is fejezhetnénk életének ismertetését, anélkül, hogy gyermekkori, kamaszkori öngyilkossági kísérletét elemeznénk, a gyermekkor szörnyű nyomorát, betegségeit, kórházba kerülését, egy olyan gyermekkort, amelyből nem születhettek „szegény kisgyermek panaszai”, hanem már gyermekkori verseiben is egy érett, szomorú férfi zokogása, nem is a maga sorsa miatt, de inkább sorstársai miatt, egész osztályának panaszosan örvénylő, fenyegető bűgésében. Sorra jöttek fiatalkori szégyenek, sebek, jajok panasz nélkül, de mélylélekbe rakódó konoksággal, kitéphetetlen emlékkürrel. Hajósinas volt és gimnazista, mert tanították, Makón, internátusban lakik, legjobb tanuló és nagyon boldogtalan. „Valami megnevezhetetlen, nyomasztó fájdalom emésztí, a régi szörnyűségek lappangó emléke talán” — írja Németh Andor. — „Köszönök, alattomosan és következetesen készíti elő megvedik öngyilkosságát”.

Első verskötetete Szegeden jelent meg, Juhász Gyula ajánlásával. Vajjon ez is sorsszerűség, hogy éppen Juhász Gyula fedezte fel a magyar irodalom e nagy szenvedője? Ezután már a Nyugatban is írt József Attila, ugyanekkor kukoricacsósznek ment Kiszomborba, egy gazdálkodóhoz. A Marosparton eleven madárijesztő volt ezidőben mert hainali háromtól setig dobolt egy kanna bádoggfedlén, hogy a varjakat távol tartsa a vetéstől. Később bankhivatalnok lett, könnvívőnk, legvetemi hallgató, de mindig éhezett. Bécsben járt. Párisban, de mindenütt „országos volt a pusztulásban”. Végre, harminchárom éves korában utolérte a halált, a földi kínok feloldóit, végre elkeverték testét a földdel, mert nemcsak a test, hanem a lélek is elfárad a fájdalomokban. Eljött érte „a halott, ki szült, ki daikált énekelve. És elmúlik szívem szerelme. A hűség is eloldalog. A csöndbe térnek a dalok, kitárgul, mint az ér, az elme.”

Fekete Béla